

Список використаної літератури:

1. Криминология: приглашение к дискуссии: Монография / Авт. кол.: А.В. Баляба и др. – Луганск, 2000.
2. Мацкевич И.М. Криминальная субкультура [Электронный ресурс] // Российское право в Интернете. – 2005. – № 1. – Режим доступа: <http://rli.consultant.ru/magazine/2005/01/criminology/art1>.
3. Cohen A. Delinquent boys. The culture of the gang Glencoe. – New York, 1955.
4. Большая советская энциклопедия: В 30 т. / Гл. ред. А.М. Прохоров. – Изд. 3-е. – М., 1973. – Т. 13.
5. Философский словарь / Под ред. М.М. Розенталя. – Изд. 3-е. – М., 1986.
6. Ожегов. С.И. Словарь русского языка / Под ред. Н.Ю. Шведовой. – 22-е изд., стер. – М., 1990.
7. Большая советская энциклопедия: В 30 т. / Гл. ред. А.М. Прохоров. – Изд. 3-е. – М., 1976. – Т. 25.
8. Сергеев С.А. Молодежные субкультуры в республике // Социс. – 1998. – № 11. – С. 95-102.
9. Иншаков С.М. Культура и ее воздействие на преступность // Преступность и культура. – М., 1999. – С. 7-19.
10. Крутер М.С. Некоторые факторы молодежной преступности в России // Академический юридический журнал. – 2001. – № 2 (4). – С. 50-56.
11. Иванов В.В. Насилие и криминальная культура // Проблемы преступности: традиционные и нетрадиционные подходы. – М., 2003. – С. 170-181.
12. Кочетков А.В. Проблемы противодействия криминальной идеологии в культуре (криминологические и уголовно-правовые аспекты): Дис... канд. юрид. наук: 12.00.08. – М., 2002.
13. Антонян Ю.М., Верещагин В.А., Калманов Г.Б. Тюремная субкультура и нейтрализация ее негативных проявлений // Государство и право. – 1996. – № 10. – С. 72-79.
14. Боков А.В. Организация борьбы с преступностью: Монография / Под ред. Г.А. Авансова. – М., 2003.
15. Батиргареева В.С. Роль кримінальної субкультури у генезисі рецидивної злочинності // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2007. – Вип. 17. – С. 205-217.
16. Тайбаков А.А. Преступная субкультура // Социс. – 2001. – № 3. – С. 90-93.
17. Зиновьева Л. Черный пояс любви [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://az.gay.ru/articles/articles/kazn.html>.
18. Александров Ю.К. Очерки криминальной субкультуры. – М., 2001.
19. Пирожков В. Ф. Криминальная психология: Психология подростковой преступности. – Кн. 1. – М., 1998.
20. Біленчук П.Д., Гель А.П. Правова характеристика специфічних ознак мови та поведінки осіб, засуджених до позбавлення волі // Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. – 2001. – № 4. – С. 41-46.

Надійшла до редакції 14.05.2012

СТАСЕНКО В.І., здобувач
(Харківський національний
університет внутрішніх справ)

УДК 343.9

**ДО ПИТАННЯ ПРО ВИЗНАЧЕННЯ
ПОНЯТТЯ ВУЛИЧНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ**

Розкрито поняття вуличної злочинності, надано ознаки цього виду злочинності. Проведено розмежування вуличного простору, виділено фізичні ознаки місця вуличних злочинів.

Ключові слова: вулична злочинність, вуличний простір, громадські місця.

Раскрывается понятие уличной преступности, выявляются признаки этого вида преступности. Проводится разграничение уличного пространства, выделяются физические признаки места уличных преступлений.

Ключевые слова: уличная преступность, уличное пространство, общественные места.

This article reveals the concept of street crime, are signs of this type of crime. A division of street space allocated physical symptoms places street crimes.

Keywords: street criminality, street space, public places.

Проблемі вуличної злочинності приділялась велика увага з боку як науковців, так і практиків. Зокрема, проблемі вдосконалення методів профілактики вуличних злочинів присвячені роботи Ю.М. Антоняна, С.В. Бородіна, К.К. Горяїнова, О.М. Гришина, В.М. Кудрявцева, В.П. Малкової, О.Б. Сахарова, О.В. Шаргородського. Проте до теперішнього часу залишилось відкритим питання, що ж саме слід розуміти під поняттям «вулична злочинність», та чи є вона нау-

ковою абстракцією, або ж відображає певне явище у суспільному житті. Ця проблема порізно вирішувалась прихильниками філософських концепцій номіналізму та реалізму. Номіналісти (Дунс Скот, Росцелін, Вільям Оккам) вважають вуличну злочинність абстракцією, а реально існуючими, на їх думку, є лише одиничні, окремі злочини. Навпаки, реалісти (Аристотель, Платон, Ансельм Кентерберійський) гадають, що як загальні, так і часткові, поодинокі, окремі поняття позначають та відображають реальні явища. Звідси, на їх погляд, терміни «вулична злочинність» і «злочин» відповідають конкретним явищам суспільного життя.

Саме розкриттю зазначених проблем і присвячено нашу статтю.

Дослідження поняття «вулична злочинність» має не тільки теоретичне, але й практичне значення. На сьогоднішній день офіційного визначення даного терміна взагалі не існує, через що виникає проблема відмежування цього поняття від терміна «злочинність у громадських місцях». Зараз у правоохоронній практиці вони використовуються окремо, а у звітах МВС Української ССР до 1987 р. вуличні злочини ототожнювали з діями, вчиненими у громадських місцях. У листопаді 1987 р. вийшла вказівка Генерального прокурора СРСР і Міністра внутрішніх справ СРСР № 91 / 11 «Про введення нового критерію оцінки розкритого злочину та внесення змін до інструкції про єдиний облік злочинів», в якій був визначений загальний підхід щодо того, які злочини відносити до вуличних, а саме: «злочини, вчинені при безпосередньому доступі з вулиці» [3, ст. 3-8]. Проте, на нашу думку, просте віднесення вуличних злочинів до злочинів у громадських місцях не вирішує питання профілактики цього явища, адже не враховується сфера вулиці. Нагадаємо, що в Радянському Союзі не тільки правоохоронці наглядали за порядком на вулицях, у парках, скверах, а і дворники, яких могли звільнити якщо вони не орієнтувалися на території їх обслуговування.

На нашу думку, поняття вуличної злочинності тісно пов'язане з місцем, де вчинюється злочин, зі специфікою вулиці, криміногенними вуличними ситуаціями. Тому для того щоб сформулювати поняття вуличного простору, необхідно виділити найбільш значущі структурні елементи вулиці як сфери життєдіяльності, в якій і відбуваються подібні злочини. Слід визначити основні види території, де формуються специфічні криміногенні вуличні фактори. Головним елементом протиправних дій на вулиці є відкритий простір, де й відбувається порушення закону, оскільки вуличне середовище та поведінка в ньому людини і складають зміст вуличної злочинності. Вважаємо, що відмежування вуличного простору дасть змогу показати фізичні ознаки місця злочину – вулиці. Відкриті місця можна поділити на:

- а) місця, розташовані в населених житлових масивах (вулиці, двори, паркінги тощо);
- б) місця, розташовані поблизу або на деякій відстані від житлового масиву (новобудови, гаражі, мости, естакади тощо);
- в) місця, розташовані за межами житлових масивів (парки, кладовища, пустирі, лісові масиви тощо), але в межах населеного пункту.

Однак у такій ознаці вулиці як «відкритий простір» відсутня її соціальна сутність, оскільки вона характеризує вулицю лише функціонально-просторово. Соціальними властивостями цих територій є наявність в них людей, тобто виділення з простору місць загального, масового користування – громадських місць. Деякі вчені-адміністративісти, зокрема І.П. Голосніченко та Я.Ю. Кондратьєв, до громадських місць відносять місця спілкування людей з метою задоволення різноманітних життєвих потреб [1, с. 177]. Вулиця як самостійна сфера людського спілкування охоплює відносини людей, що складаються саме за межами житлових та інших (нежитлових) приміщень – це і є громадське місце. Вулиці, так само як площі, проїзди, набережні, сквери і бульвари, належать до території загального користування, простору, яким безперешкодно користується необмежене коло осіб, тобто є громадськими місцями постійного користування

Результати проведеного нами дослідження свідчать, що фахівці-правознавці, в тому числі і кримінологи, не без підстав вказували на певну «розмитість» територіальних (фізичних) меж сфери вулиці (її простору). Така обставина нерідко була джерелом невірної класифікації та реєстрації вуличних злочинів. Працівники відповідних підрозділів ОВС не мають навіть чіткого уявлення, яке місце є громадським, та керуються при цьому чисто інтуїтивними відчуттями. Підтвердженням цього є проведений нами аналіз інструкції «Про єдиний облік злочинів» від 26 березня 2002 року: в ній так само відсутнє чітке визначення громадського місця. Натомість дається приблизний перелік, а саме: вулиця, площа, парк, сквер, міський громадський транс-

порт; ринок, поїзд далекого прямування, літак, пароплав, приміській поїзд, вокзал, станція, аеропорт річний, морський порт, інші місця [4, с. 1-15].

О.М. Гришин сформулював таке визначення вуличної злочинності – «система злочинів, що вчиняються на відкритій для доступу частині інфраструктурної території населеного пункту (характеризується нерівномірністю соціального контролю, переважною анонімністю поведінки) і вимагає специфічних державних заходів профілактики» [2, с. 87]. У своєму визначенні О.М. Гришин до вуличної злочинності прирівнює і злочинність у громадських місцях, однак не вся злочинність у громадських місцях є вуличною, тому його формулювання потребує більшої конкретизації.

На нашу думку, вулична злочинність не обмежується кримінально караними діями тільки на вулицях міст та інших населених пунктів, вона охоплює і злочини, скоєні в інших громадських місцях, які співвідносяться з поняттям «вулиця», зокрема:

а) злочини, скоєні на вулицях, майданах, проспектах, бульварах, набережних, мостах, шляхопроводах, естакадах, зупинках громадського транспорту, у парках, скверах, провулках, проїздах, дворах (за винятком індивідуальних садиб), що знаходяться у межах населеного пункту;

б) крадіжки з ресторанів, кав'ярень, закладів громадського харчування, кіосків, транспортних засобів тощо, якщо злочинці проникають на ці об'єкти з вулиці;

в) викрадення автотранспорту, що знаходився на вулиці, поблизу будинків, на стоянках, які не охороняються.

На основі викладених ознак вуличної сфери та вуличних злочинів, пропонуємо таке визначення: *вулична злочинність – це сукупність кримінально-караних суспільно небезпечних діянь, яка має ознаки системи, скоєних протягом певного проміжку часу на певній території населеного пункту, що співвідноситься з поняттям «вулиця».*

Що стосується питання, чи можна вважати вуличну злочинність явищем, або ж це є суто абстрактним поняттям, зазначимо таке. Термін «вулична злочинність» нами розуміється як певне узагальнююче поняття, яке визначає не лише суму одиничних злочинів, але й якісно нове утворення, оскільки як системне явище вона має ряд власних закономірностей виникнення, розвитку, функціонування, що залежать від характеристик населених пунктів (функцій, планування кварталів, вулиць тощо), загального рівня їх розвитку, характеристики складу населення, визначеного за соціально-демографічним становищем громадян, і як соціальне явище пов'язане з елементом випадковості.

Можна виділити такі основні криминологічні значущі ознаки, що характеризують особливості умов вуличного середовища:

а) пов'язані з населенням: велика концентрація громадян на вулицях, у парках, скверах та площах, викликана високою щільністю міського населення. Скупчення людей на вулицях збільшує кількість прямих контактів між ними, підвищує ймовірність виникнення конфліктних ситуацій, здійснення злочинів на вулицях міста. Висока мобільність населення: в межах населеного пункту (внутрішня міграція), зумовлена розбіжністю місця проживання і трудової діяльності, навчання, знаходження близьких знайомих і родичів; у межах агломерації (міжрайонна міграція). Великий вибір потенційних жертв з числа перехожих; насиченість вулиць суб'єктами, що належать до маргінального середовища (бездомних і бездоглядних підлітків, безпритульних, повій, наркоманів, алкоголіків і т.п.), яке продукує злочини, що здійснюються стосовно цієї категорії громадян;

б) пов'язані з анонімністю вуличного простору: злочинець є одним з натовпу перехожих. Анонімність соціальних контактів, зумовлена різними місцями навчання, роботи, проживання, проведення дозвілля великого числа не знайомих між собою людей, доступністю переміщення з одного району міста до іншого, в передмістя і т.д. Анонімність міського способу життя підкріплює сподівання на безкарність, низька мобільність міліції не дає можливості оперативно нейтралізувати криміногенну ситуацію; значна частина злочинів вчиняється в умовах очевидності, не отримуючи адекватної протидії очевидців (вони або пасивні або самі намагаються віддалитися від місця скоєння правопорушення); психологічна закритість, що виражається в тому, що громадяни не помічають те, що відбувається навколо них, не запам'ятовують і не здатні відтворити те, що трапилося з ними. Жителі великих (висотних, багатоповерхових) будинків часто не знають, та й не хочуть знати, сусідів за місцем проживання. Тому потерпілі або свідки часто не можуть відновити в пам'яті і вказати ознаки зовнішності та одягу злочинців, знарядь, що застосовуються ними, і засобів вчинення злочину (близько 60 % громадян взагалі не можуть описати вказані обставини);

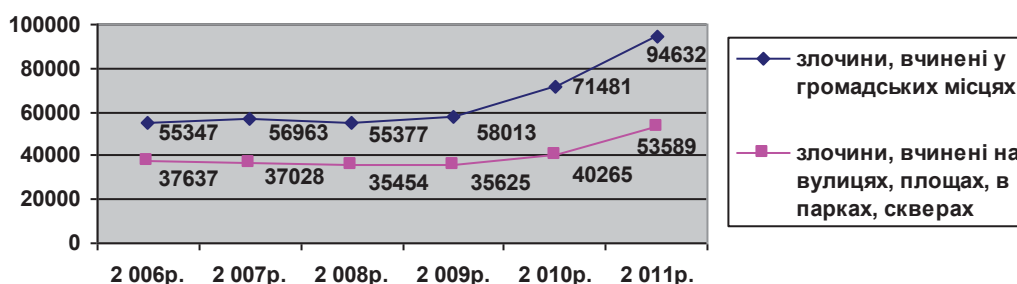
в) пов'язані з соціальним контролем за правопорушниками: взаємини у сфері вулиці реа-

лізуються в тих процесах життєдіяльності, які безпосередньо не пов'язані з трудовою діяльністю або сімейним життям і більшою мірою залежать від конкретних носіїв цих відносин та їх груп. Ці відносини практично не впорядковані і не формалізовані; знижений у порівнянні з іншими сферами, а в окремих випадках повністю відсутній соціальний контроль за поведінкою осіб в умовах вулиць, де найбільш гостро відчуваються недоліки офіційного контролю з боку правоохоронних органів;

г) пов'язані з плануванням міста: можливість використання злочинцями криміногенних властивостей вулиць з метою ефективного досягнення злочинного результату, а також швидкого відходу з місця події (безперешкодно сховатися в натовпі перехожих, будівлях, парках, скверах і т.п.); розвинена транспортна мережа також полегшує злочинцю можливість втекти з місця скоєння злочину.

З розвитком міст та зміною соціально-економічних умов життя в нашій державі змінюється і вулична злочинність. Останнім часом кількість вуличних злочинів, як і злочинів у громадських місцях, стрімко зростає:

Проведений нами аналіз географії та структури вуличної злочинності дозволяє стверджувати, що із збільшенням чисельності мешканців населених пунктів збільшується кількість і тяжкість вуличних злочинів. У малих населених пунктах на вулицях, як правило, вчиняються різного ступеня тяжкості тілесні ушкодження (45 % від загального числа злочинів – це легкі тілесні ушкодження); 25 % – крадіжки; 30 % – інші злочини. Натомість у великих містах виникають множинні ізольовані анонімні мікрозв'язки. «Знеособлювання» індивідів є умовою здійснення грабежів і розбоїв, значної частки заподіяння шкоди здоров'ю, згвалтувань, а в ряді випадків і вбивств.

Таким чином, чітке визначення поняття вуличної злочинності, встановлення кримінологічно значущих ознак цього явища, аналіз кількісних і якісних показників вуличної злочинності виступають необхідним підґрунтям для розробки методики профілактики вуличної злочинності, чому і будуть присвячені наші подальші розробки.

Список використаної літератури:

1. Адміністративна діяльність органів внутрішніх справ. Загальна частина: Підруч. / Під заг. ред. І.П. Голосніченка, Я.Ю. Кондратьєва. – К., 1995.
2. Гришин А.Н. Уличная преступность и ее профилактика службой милиции общественной безопасности в условиях крупного города: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. – СПб., 1998.
3. О едином учете преступлений: Инструкция, утвержд. Генеральным прокурором СССР 30 декабря 1985 г. № 59/11 и дополненная совместным указанием Прокуратуры Союза ССР и Министерства внутренних дел СССР № 91/11 от 19 ноября 1987 г. «О введении нового критерия оценки раскрытого преступления и внесении изменений в инструкцию о едином учете преступлений» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.kodeks-luks.ru/ciws/site?tid=0&nd=901853255&nh=1>
4. Наказ Генеральної прокуратури України N 20, МВС України № 84, СБ України № 293, ДПА України № 126 Міністерства юстиції України № 18/5, від 26.03.2002 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=v0020900-02>.

Надійшла до редакції 28.05.2012

